KISS LAJOS 1996. A Kárpát-medence régi helynevei. *Magyar Nyelvőr* 440–50.
KISS LAJOS 1997. Korai magyar helységnévtípusok. In: *Honfoglalás és nyelvészet*. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ. Budapest. 177–85.
MEZŐ ANDRÁS 1982. *A magyar hivatalos helységnévadás*. Budapest.
MEZŐ ANDRÁS 1999. *Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz*. Nyíregyháza.
PAPP ISTVÁN 1963. A szóalkotás problémái. *Magyar Nyelvjárások* 9: 3–31.
SZENDE TAMÁS 1996. A *jelentés alapvonalai*. Budapest.
TÓTH VALÉRIA 1999. Helynevek a helynevekben. *Magyar Nyelvjárások* 435–42.

BÍRÓ FERENC

FERENC BÍRÓ, **Hungarian names of settlements developed from hydronyms via metonymy**

The Hungarian names of settlements in the Carpathian Basin involved in this analysis form a homogeneous group from several aspects. They have all originated from hydronyms and they have all been produced via metonymy by a process called "change in denotation". In the synchrony, they all consist of a single name-constituent both from lexical and from semantic-functional considerations. Their only constituent refers to the fact that the inhabited place can be found next to the body of water whose name has been transferred to the settlement. Thus, these names display only a single name-function, that is "a characteristic feature of the place". In each case one can describe the semantic relationship between the hydronym and the name of settlement developed from it as polisemantic. The study suggests that, in this process of place-name formation, names of (branches of) rivers and streams played a more important role than names of still waters and other sources of water. Two types of hydronyms were used more often in this naming process: the old hydronyms of foreign origin and Hungarian hydronyms of two constituents (especially the ones with the basic constituent *-patak* 'stream', *-aszó* 'a dried river-bed', *-fő* 'river-head', *-tő* 'the mouth of a river', *-kút* 'well'). The author describes the chronology and the geography of the hydronymic village-names as well.

A BUKOVINAI ISTENSEGÍTS HELYNEVEI

Istensegíts egyike volt a 18. század második felében Bukovinában alapított magyar falvaknak. Az alapítók azok közül a székelyek közül kerültek ki, akik az 1764-es madéfalvi vérengzés után Moldvába menekültek, majd valamivel később Bukovinában telepedhettek le. Itt alapították a *Fogadjisten* (1776), *Istensegíts* (1777), *Hadikfalva* (1785), *Józseffalva* (1786) és *Andrásfalva* (1786) nevű falvakat. (Az öt falu mellett ismeretes még egy *Laudonfalva* nevű település is, amely 1790 előtt létesült Szeret városa mellett, nevét Báró Laudon osztrák táborszernagyról kapta; illetve *Boldogfalva* és *Magyarfalva* nevű telepekről is beszámoltak, a 19. század közepére azonban már csak öt faluról tudunk [FOKI–SOLYMÁR–SZŐTS 2000: 16, 28, 30]). Hadikfalva és Andrásfalva Hadik Andrásról kapta a nevét, aki Erdély gubernátoraként segítette elő e falvak létrehozását, Józseffalvát pedig II. József császár után nevezték el. Az *Istensegíts* elnevezésről GÁSPÁR SIMON ANTAL, a falu egykori lakosa a következőképpen számol be: „Szépapá-

DOI: https://doi.org/10.29178/NevtErt.2005.23

ink az újonnan épült falunak Szép nevet adtak ami az ő kálváriás útjikon imádság vót. Evel a fohászval kezdték a falut építeni Istensegíts." (GÁSPÁR SIMON 1986: 8). Hasonló lehetett a fogadjisteniek motivációja is falujuk elnevezésekor. A bukovinai székely falvakból a 19. század végétől az Al-Dunához, a mai Románia területére és az amerikai kontinensre is vándoroltak. 1941-ben a bukovinai falvakból az akkori magyar kormány Bácskába telepítette őket, ahonnan később el kellett menekülniük. 1945-től élnek a mai Magyarország területén, több településen elszórtan (FOKI–SOLYMÁR–SZŐTS 2000: 9).

A falvak alapításakor Bukovina gyéren lakott terület volt, de az új magyar telepek helyén vagy közelében korábban elpusztult településekről is tudtak (SÁNTHA 1942: 33–4; SEBESTYÉN 1989: 8, 23; FOKI–SOLYMÁR–SZŐTS 2000: 15–6). GÁSPÁR SIMON ANTAL számol be arról, hogy Istensegíts esetében például fennmaradt a település korábbi elnevezése: „Azomba a körül levő más nemzetek nem tudták ezt a szép szót [Istensegíts] kimondani, azétt a régi le rombolt falu nevit Czibujt mondták s igy Czibénnek hitták. Ez a falu név elterjedt, hogy később még a testvér kösségek nagy része es így nevezte" (GÁSPÁR SIMON 1986: 8). Istensegíts korábbi lakóira utalhat a *Csonka templom* nevű mezőrész vagy határrész (a falutól délnyugatra az *Alsó mezőn* volt), ahol egy szászok által épített templomot feltételeztek; ezt a tatárok rombolták le (SEBESTYÉN 1989: 23, 180). GÁSPÁR SIMON ANTAL egy másik templomról is tudott: „A vasút állomástól északra a vasút keleti oldalán van a »nagyrész«, a »czibuj patakjánál« a »beszérika« (az oláhoktól vették átol ezt a nevet met ott település előtt templom vót.) A tatárok rombolták le" (GÁSPÁR SIMON 1986: 8). A *biserică* román szó, jelentése: 'templom, egyház, egyházközösség, parókia' (BAKOS 1961: 322).

A kitelepülés után többen is gyűjteni kezdték az otthagyott falvakra vonatkozó ismeretanyagot, ezért a helynevek felbukkannak az önéletírásokban (például GÁSPÁR SIMON ANTAL vagy LŐRINCZ IMRE írásaiban), a bukovinai székelyek népmeséinek gyűjteményeiben, illetve SEBESTYÉN ÁDÁM munkájában, melyben a népcsoportra vonatkozó ismereteket írta le. (Itt látható BRENGYÁN [HADIKFALVI] ISTVÁN térképe Istensegítsről.) Dolgozatomban ezeket az adatokat rendszereztem, illetve kiegészítettem, ahol lehetséges. (A felhasznált forrásokat l. a tanulmányt követően; ezekre rövidítéseikkel és lapszámmal utalok.) Nem változtattam meg a nyelvjárási alakokat, például *Ódal, Cigán kút, Ösveny, Temetőn fejel, Kopac-hegy.*

Falurész-nevek

1. A név kifejezi a hely méretét, de ebben az esetben a hely része is valaminek: *Nagyfalu-főutca* – „Az első telepesek itt építették meg házaikat, és itt volt a templom is" (S. Á. 1989: 179).

2. A hely valaminek a része, de a név egyben viszonyított helyzetét is kifejezi: *Alszeg* – „A falu alsó része" (S. Á. 179). *Szeg*: ék alakú (föld)kiszögellés, szöglet (TESz.). *Felszeg* – „A falu felső része" (S. Á. 179).

3. Irány megjelölése: *Zsitár kalibán alol* – „Itt volt a falu alsó vége. 1920 után kezdtek ide is házakat építeni" (S. Á. 179). BRENGYÁN (HADIKFALVI) ISTVÁN térképe szerint utca neve is volt (22). *Zsitár* < román *jitar* 'csősz, mezőőr' (BAKOS 1991: 387).

4. A név kifejezi a hely korát: *Újfalu* – „A később épült Újfalu nevű részt, mivel első lakosa Urkon András volt, akit Szakának is hívtak, Szakfalvának nevezték el" (S. Á. 23).

5. Egyéb: *Liváda* – A román *livada* szó jelentése 'gyümölcsös(kert), rét, kaszáló' (BAKOS 1991: 409). Gyümölcsösként nevezi meg a helyet GÁSPÁR SIMON ANTAL (1986: 5) és SEBESTYÉN ÁDÁM (illetve adatközlője) is (1989: 179). *Szőts Anti livádája* – (G. S. A. 31). *Burduzsén (Burdozsén)* – Hegyes és kieső falurész az állomástól keletre, kifelé. Itt azok települtek le, akik nem mentek robotmunkába (S. Á. 179; G. S. A. 6).

Temetők

1. A név kifejezi a hely korát: *Régi temető* – A *Temető útja* északi felén van a régi temető (G. S. A. 7). *Új temető* – „A régi temetővel szembe van az új temető amit az egyház a Barabás nemzetségtől vett meg temetőnek. 1933-ba újra kellett új temetőt kellett nyitani" (G. S. A. 7). *Legújabb temető* – (G. S. A. térkép).

2. A név kifejezi a hely valamely funkcióját, működését: *Kolerás temető* (*Kollerás temető*) – „A hegy [Kopac-hegy] aljába van a kollerás temető. 1831 be sokan meghaltak a kollerába, s azokat nem temették a temetőbe, hanem a nyomáson/legelőn kerítettek bé sánczval egy darab hejet s oda temették akik kollerába haltak meg. Gyermek koromba emlékszem még meg vót a kereszt s a sírhalmok es látszottak de az útobbi űdőben egészen eltűnt minden jel" (G. S. A. 5).

3. Egyéb funkció: *Kutyatemető (Kutya temető)* – A *Csonka templom*-tól északnyugatra volt (G. S. A. térkép).

Utcanevek, utcarész-nevek

Az utcanevek között előfordulhat, hogy némelyik kétszer is szerepel, mivel például a *Vízi utcá*-kat SEBESTYÉN ÁDÁM (vagy adatközlője) egyes, illetve kettes számmal különböztette meg, míg GÁSPÁR SIMON ANTAL *Felső* és *Alsó vízi utca*-ként. Ebben az esetben azt tartottam jó megoldásnak, ha mindkét megnevezést feltüntetem. Egy másik lehetőség az, amikor az utcákat bizonyos lakóik alapján tartják nyilván. GÁSPÁR SIMON ANTAL mutatja be így a falu több utcáját, tehát így közlöm én is.

1. Az utca pontos elhelyezkedése a környezetében: *Fő út, Nagy falu köze útja* – (L. a *Nagyfalu – főutca* meghatározást is a Falurész-nevek 1. pontjánál.) „A fő út „nagy falu köze" (G. S. A. 6).

2. Irány megjelölése: *Első újfalu* – „Később épült utcarész" (S. Á. 179). BRENGYÁN (HADIKFALVI) ISTVÁN térképe szerint ez azonos a malom felőli *Új falu út*-tal (22). *Hátsó újfalu* – „Temető felőli utcarész" (S. Á. 179). BRENGYÁN térképe szerint ez azonos a temető felőli *Új falu út*-tal (22). *Új falu út* – „A temető felől" (G. S. A. 6). *Új falu út* – „A malom felől" (G. S. A. 6). *Nagyhídon fejel* – „1900 után épült utcarész" (S. Á. 179). *Alsó vízi utca* – Párhuzamos a *Felső vízi utcá*-val (G. S. A. térkép). *Felső vízi utca* – A *Porond* nevű falurész déli részén volt (G. S. A. térkép). *Vízi utca 1., Vízi utca 2.* – „A Szucsáva vizére vezető utcarészek" (S. Á. 179). *Felszegi út – Felszeg*-ben található (G. S. A. térkép). *Márdzsinai út* – A *Márdzsina* nevű román falu felé vezető út Istensegítsen (L. I. népm. 401, 471). *Márdzsina* talán azonos a *Rădăuți*-tól nyugatra fekvő *Marginea* községgel. *Radautz felé vezető út* – (Rădăuți). A *Porond* nevű falurész északi részén található (G. S. A. térkép). *Granicesti felé vezető út* – (Grăniceşti). A falu

északi részén volt, a *Rădăuți* felé vezető út keleti része (B. (H.) I. 22). *Krincsest felé vezető út* – A falu keleti felén volt (G. S. A. térkép). „A Krincsestbe vezető út Cibujon ment keresztül" (S. Á. 180). Fogadjisten *Fő út*jának egyik fele egy *Krincses* nevű település felé mutat (SEBESTYÉN 1989: 20). *Temető utca* – „A temető felé vezető utcarész" (S. Á. 179). *Malom útja* – „A malom felé vezető kis utca" (S. Á. 179). „Az újfalutol egy kicsit kanyarodik az út a malom felé. Az a „malom útja"." (G. S. A. 8). *Mezei út* – A vasúttal párhuzamosan halad, a *Vénice- patak*ra merőlegesen (G. S. A. térkép). *Liváda útja* – Az *Alsó falu* végén kelet felé tart (G. S. A. 7). *Erdő útja* – „Biró Jóskánál ágazik el az út újra, a kelet felé menő út az Erdő útja" (G. S. A. 7).

3. Az utcát az ott lakó ember(ek)ről nevezték el: *Gyenge Nyőrinn* (?) *utcája* – A keresztnév valószínűleg elírás. Az utca „az állomástól északra nyúlt a nyomásig" (G. S. A. 6). *Makrai András utcája* – „Ugyancsak az állomástól a taploczán át menve egy út nyúlik a hegy felé. Kétszáz meterre ez az út kétfelé ágazik az egyik a Makrai András útczája, a másik a György Istán Jóska uczczája" (G. S. A. 6). *György Istán Jóska utcája* – (L. az előző meghatározást.) *Kovács Gergé utcája* – A *György Istán Jóska utcájá*-ból indul ki, ez „egy kutya szoritó uczcza" (G. S. A. 6). (A *kutyaszorító utca* elnevezés a mai köznyelvi *zsákutcá*-nak felelhet meg. Hadikfalván is volt ilyen utca, ennek meghatározása a következő: „Az utca legvégén egy nagy ház állt. Kijutni belőle csak a bejáratnál lehetett"; S. Á. 182). *Both Pál utcája* – Áthalad a *Susurák* (*Susorák*) *patak*on kelet felé (G. S. A. 6). *Both Antika utcája – Both Pál utcája* kétfelé ágazik, az egyik *Both Antika utcája*, a másik *Küs Feri s a Biró Jóska utcája* (G. S. A. 6). *Küs Feri s a Biró Jóska utcája* – (L. az előző meghatározást.) *Varga István útja* – A *Burduzsén* nevű falurész déli részén volt (G. S. A. térkép). *Csürke útja/utcája* – „Biró Jóskánál újra el agazik az út az egyik menyen keletre ez az erdő útja a másik menyen délre ez a Csürke uczczája. A Csürke útja három száz lépés s ott vége az útnak" (G. S. A. 7). *Pap utcája* – „a templomval szembe levő plebánia mellett, a „pap úczczája" az új faluig" (G. S. A. 8).

4. Nevezetes épület lehetett az elnevezés alapja: *Templom utca* – „a temető felől való út a nagyfalui útig templom uczcza" (G. S. A. 8).

5. Az utca jellegzetes vonását nevezi meg az előtag: *Kereszt út* – „A két új falut a falu derekán kereszt út köti essze … a fő úttól tovább halad a kereszt út" (G. S. A. 8).

6. Az utca alakjára, minőségére utal a név: *Ösveny (gyalogút)* – A *Csonka templom* nevű mezőrésztől északra volt (G. S. A. térkép).

7. Egyéb: *Lapos nyák útja – Felszeg*ben volt. Feltehetőleg a bukovinai magyar falvak közelében fekvő *Lapusna* nevű román helységre utal a név (L. I. népm. 390, 470). *Kupás út* – A vasúton kívül volt, keletre (G. S. A. térkép). A *kupa* szó jelentése 'dongácskákból összeállított nyeles lisztmérő edény' is lehet (SEBESTYÉN 1981: 388), 'mélyedés, kátyú, gödör' (MTsz.), illetve 'kisebb talajmélyedés' is (FNESz[4].).

Építménynevek

Szent Anna Kápolna – „Szent Anna napján mise után a nép körmenetvel ment, a falutól kb. 4 km.re levő Szőts Anti livádájába, az út mellett épitett Szent Anna kápolnához" (G. S. A. 31). *Szőts Anti Malma* – (G. S. A. 5). *Iskola* – (G. S. A. térkép; B. (H.) I. 22). *Templom* – (G. S. A. térkép; B. (H.) I. 22). *Vasútállomás* – (G. S. A. térkép).

Tájnevek

1. A név kifejezi a hely hasznosítási módját: *Kopac-hegy* – „Az alsó erdőnek volt a legmagasabb csúcsteteje” (S. Á. 180). „A falu mellett húzodó hegy »kopaczhegy«, településkor erdő vót, abbol épitkeztek szépapáink… Az erdő jóva része szilfa, s cserefa, de vót fenyőfa es. Most nincs egyetlen fa se. Most »nyomás« (legelő). De neve megmaradt erdőnek. »Felső erdő« s »alsóerdő« (G. S. A. 4). *Legelő* – GÁSPÁR SIMON ANTAL térképe a *Felső-erdő*-től délre jelöli. *Szántó* – Az *Ódal* dűlőtől délre, illetve a *Vénice-patak*-tól északra is volt (G. S. A. térkép). *Bikarészek* – „Pelesénbe voltak. A bikarészt az kapta meg, aki bikát tartott. Itt volt annak a földje is, aki a falu bikáját tartotta” (S. Á. 179). *Kertek* – (G. S. A. térkép).

2. A hely valaminek a része: *Alsó-erdő* – (L. a *Kopac-hegy* meghatározást is a Tájnevek 1. pontjánál.) „Valamikor erdő volt a Wolánsky [Wolánsky József lengyel származású földbirtokos volt; l. SEBESTYÉN 1989: 33] idejében, és kiirtották, s így lett legelő” (S. Á. 179). *Felső erdő* – „Legelőrészek [az Alsó-erdővel együtt] az állomástól felfelé. A susorák patakja választotta ketté” (S. Á. 180). *Kertvége* – (L. a *Temetőn fejel* meghatározását is a Tájnevek 4. pontjánál.) „A mi földjeink túlnyomó része a Kertvégen volt, az a mező nagyon közél volt a faluhoz, közvetlen a vasút választotta el a falutól” (L. I. öné. 65). *Liváda gödre* – (L. a *Liváda* meghatározását is a Falurész-nevek 5. pontjánál.) „A Liváda mellett az alsó erdő részén levő mélyedés” (S. Á. 180). *Puszta liváda* – „Onnat [Kolerás temető] délkeletnek haladva el érjük a puszta livádát, oztán a kicsi erdőt, s a livádát” (G. S. A. 5). *Túlsó pelesén* – „Közvetlenül a nagyút (az országút) mellett végig nyúló dűlő” (S. Á. 181). Mezőként is említik: „Túlsópelesén volt a mezőnek a neve” (L. I. öné. 15). „Ez a föld az országúthoz közel volt, és némelykor autó is közlekedett rajta. Ez az országút Csernavic és Szucsáva várost kötötte össze” (L. I. öné. 64). *Ódal* – „Az „alsó mezőn a vasút keleti felin kezdődik a mező dombos része. »Ódal«, s »gyilén.” (G. S. A. 3). LŐRINCZ IMRE egy tavat is említ itt: „elmentünk az Oldalra, az volt a mező neve, és egy tó mellé húzódtunk meg” (L. I. öné. 41).

3. A név a hely méretére utal: *Kicsi erdő* – (L. a *Puszta liváda* meghatározását is a Tájnevek 2. pontjánál.) „A livádánál ott kezdődtek az oldalföldek” (S. Á. 180). *Nagynyíl* – „Kaszáló rész” (S. Á. 180). A *nyíl* jelentése lehet: ’sorshúzás útján osztályrészül jutott földdarab vagy erdőrész’ (MTsz.). KISS LAJOS említi a *Nyilas* határrész meghatározásánál, hogy a *nyilas* „a közös szántóföldekből nyíl szerinti osztással (nyílhúzással, nyílvetéssel) egy-egy gazdára jutó földdarab, osztályrész” (FNESz.[4]). *Kicsinyíl* – (L. az előző meghatározást.) *Nagyrész* – „A vasút állomástól északra a vasút keleti oldalán van a »nagyrész«” (G. S. A. 8).

4. A név a hely irányára utal: *Alsó mező* – „A falutól délre szép sik mező terül el, »alsó mező«, erőst jó termő fődek” (G. S. A. 3). SEBESTYÉN ÁDÁM meghatározásában: „A falu déli részén a legelső s a legutolsó mező” (S. Á. 179). *Kerek-erdő alja* – „A cseretető alsó részén levő dűlőrész” (S. Á. 180). „A vasuton küjel - /keletre/ odalas, dómbos, szántok, s kaszálok húzódnak. »Csipkés«, »Czibuj«, »Kupás útnál«, »kerek erdő alja« (G. S. A. 4). *Cserniknél* – „Az alsó falu végin levő határ rész »Cserniknél« (vasuti bakter), »kicsi híd«” (G. S. A. 7). *Temetőn fejel* – „az út északi felin a régi temető azon túl észak felé szántok vannak, a »temetőn fejel« a vénicze patakig s onnat a házokig »kertvége«” (G. S. A. 7). *Kicsi hídnál* – (L. a *Cserniknél* meghatározását is.) „Gátisnál

lejjebb, ott szoktak leginkább hagymát termelni" (S. Á. 180). *Küpüs kúnál dűlő* – „a kicsi hidtól lefelé a küpűs kútnál düllő" (G. S. A. 8). A *küpü* szó jelentése lehet 'méhkaptár, méhkas' (SEBESTYÉN 1986: 469), de például Hadikfalva helyneveinél olvasható egy *Küpüskútláb* nevű dűlő, ennek meghatározása a következő: „A dűlőben több igen jó ivó forrás tört fel, amelyeket küpüszerű favédőkkel vettek körül" (SEBESTYÉN 1989: 184). Elképzelhető, hogy az istensegítsiek is emiatt nevezték *küpüs*-nek a kutat. *Gátisnál* – „Régen Gátis volt a bakter, a bakterházban lakott, s így Gátis néven maradt ez a rész" (S. Á. 180). *Kupás útnál* – (L. a *Kupás út* meghatározását is az Utcanevek 6. pontjánál és G. S. A. 4) *Hadiki határnál* – Hadikfalva nevének rövidítéséből (G. S. A. 4).

5. A hely eredete, kialakulása: *Tancsi Keresztfájánál* – „Tancsi Moldvából idekerült csángó magyar volt. A Liváda közelében keresztfát állított fel. Mivel az erre vezető úton 3-4 ház állt és Tancsi is itt lakott, róla kapta a dűlő a nevét" (S. Á. 181). *Kajtár András Gödre* – „Kajtár Andrásnak voltak ott a földjei Cibuj felső részén" (S. Á. 180). *Cigán kútnál* – „Az alsó mezőnek a keleti részén a vasút mellett vezető úton, ott kutat ástak. Egy cigán ásta a kutat, és így maradt a Cigánkút dűlőnév" (S. Á. 180). *Cibuj (Cibúj)* – „A Krincsestbe vezető út Cibujon ment keresztül. Volt egy román, akit Cibujnak hívtak, és a legtöbb földje neki valamikor ott volt. S így lett a dűlő neve Cibuj" (S. Á. 180).

6. A név az ott található növényzetre utal: *Csipkés* – „Rendszerint nagy csipkék termettek ezen a helyen" (S. Á. 180). *Füzes* – „A Szucsáva vize mentén a falu hosszában volt" (S. Á. 180). Az adatközlők nem utalnak rá, de a hely vízparti fekvése miatt is valószínű, hogy a terület az ott található növényzetről kapta a nevét.

7. A név a hellyel kapcsolatos eseményre utal: *Cserés* – SEBESTYÉN ÁDÁM adatai szerint itt „valamikor földeket cseréltek, s így cserésnek maradt a neve" (S. Á. 180), tehát az adatközlő tudomása szerint nem a cserefákkal benőtt területre utal a szó.

8. A név az ott levő építményre utal: *Csonka templom* – „Mezőrész az alsó mezőn a falu közelében délnyugatra a Szucsáva vize felé. Nem szántották ezt a helyet, mert köves. Ezen a helyen a szászok temploma állhatott, amelyet a tatárok pusztítottak el" (S. Á. 180). „A falutól dél nyugatra az alsó mezőn vót a csonka templom. Azt a határ részt amig ott vótunk igy hittuk" (G. S. A. 9). *Beszérika* – (L. a *Nagyrész* meghatározást a Tájnevek 3. pontjánál és a bevezetőt.)

9. Egyéb: Ide azok a nevek kerültek, amelyeknek több jelentése is lehet, vagy általam ismeretlen a jelentésük. *Csere-tető* – „Veszélyes hegyes rész. Itt lefeküdni, pihenni nem volt tanácsos. A néphit szerint kincses hely volt, és boszorkányok őrizték" (S. Á. 180). Az adatközlők nem utalnak rá, hogy cserfával (cserefával) benőtt területről lenne szó, ezért nem tudni, hogy a terület a növényzetről, cserélés kapcsán, esetleg családnév után kapta-e a nevét. A bukovinai székelyek a növényt *cserefa*-ként illetve *cserfa*-ként is ismerik (SEBESTYÉN 1983: 334; PENAVIN–MATIJEVICS 1980: 15). *Pelesén* – SEBESTYÉN ÁDÁM meghatározása szerint: „Gyümölcsös a falu felső végén. Az első telepesek szőlőskertje. A dűlő végén, az út mentén egy kis kápolna áll, melyet a Szőcsök építettek Szent Anna tiszteletére. Itt volt a falu Anna napi búcsújárása" (S. Á. 180–1). Mezőként nevezi meg LŐRINCZ IMRE: „Onnat [Túlsópelesén] nem messze volt egy úgynevezett Pelesén nevű mező, ahol egy kápolna volt, Szent Anna-kápolna" (L. I. öné. 15). Mivel Istensegíts és Hadikfalva szomszédos falvak voltak, ezért egyes mezőik illetve dűlőik is határosak voltak egymással. Hadikfalva helyneveinek gyűjtésekor Pál Lőrincné Salamon

Erzsébet (hadikfalvi születésű) adatközlőmtől is hallottam *Pelesén*-ről: „Vótak *Pelesé-nyek*, annak ugy monták *Pelesények*, az Istensegítsi vot". *Harájic* – „Dűlő rész túl a nagy úton Csernovic és Krincsest felé" (S. Á. 180). LŐRINCZ IMRE így mutatja be: „A következő napokban elmentünk Harájicra szántani, ami a községtől 10 kilométerre volt. Nekünk nem volt ott földünk, csak Fábián bácsinak. Kicsinyíl a mező neve. Nagynyíl meg Cserés, ezek a mezők voltak a legtávolabb a községtől" (L. I. öné. 65). Józseffalván és Andrásfalván is volt ilyen nevű terület, az előbbié a *Mezők, kaszálók*, az utóbbié a *Dűlők* címszó alá került (SEBESTYÉN 1989: 186, 189). *Gyilén* – „A keleti rész a falu fölött egészen a Gátisig" (S. Á. 180). „Gyilén düllő a liváda útig nyúlt" (G. S. A. 8). *Téglavető* – „Az »alsó mező« egy része »czigán kút«, s »csonka templom«, s »tégla vető«." (G. S. A. 3). *Fecskefarok* – „A Gátis és a vasút közelében van" (S. Á. 180). Az adatközlő nem utal rá, hogy mi alapján kapta a terület a nevét. *Fiskus dűlő* – SEBESTYÉN ÁDÁMNÁL *Friskus*. „Ammelett [Alsó és Felső porond] húzodik egy düllő »fiskus« (G. S. A. 3). Andrásfalva helyneveinél is szerepel egy *Fiskus* dűlőnév, de ott sem szerepel magyarázat a név mellett (SEBESTYÉN 1989: 188). *Lunka* – „A Szucsáva vizével párhuzamosan végig húzódó dűlő rész" (S. Á. 180). „A falutól nyugatra s a szucsáva vize terin levő jó termékeny fődek »lunka«." (G. S. A. 3). A bukovinai székelyek a *lunka* szót 'legelő' értelemben is használták (SEBESTYÉN 1986: 470). A szó román eredetű, jelentése 'lanka, rét, árterület, völgyfenék, berek' (BAKOS 1991: 416; FNESz.[4] 2: 55). *Porond* – „Az a rész volt, amit a víz elárasztott" (S. Á. 181). „A viz [Szucsáva] mellet füzes húzodik végig, s az »alsó porond« s »felső porond« lúd, s bárány legelő" (G. S. A. 3). Andrásfalván is libalegelő neve volt (SEBESTYÉN 1989: 189), Hadikfalván pedig volt egy *Porond utca* a *Szucsáva* és a vasút mentén (SEBESTYÉN 1989: 183). A bukovinai székelyeknél a *porond* szónak 'lapos kövekből épült zátony a folyóvízben' jelentése is volt (SEBESTYÉN 1986: 474). A *Maros* jobb partján is van egy *Porond* nevű határrész, ennek nevét a magyar *porond* 'homok, zátony' jelentésű főnévből származtatják, illetve a „Maros vidékén a folyó kanyarainak belső felén lerakódott homokot nevezik így" (FNESz.[4]). SZINNYEI Háromszék megyei adatai szerint a *porond* 'vízmosásos, kövecses, száraz, puszta hely'-et jelent (MTsz.). *Serbóc* – „Románok osztotta föld. 1922-23-ban kapták meg a nincstelenek. Wolánsky birtoka volt" (S. Á. 181). Más meghatározás szerint „a Wolánszky uraság birtokának székhelye" (SEBESTYÉN 1986: 475).

Mezei kutak nevei

Cigán kút – (L. a *Cigán kútnál* dűlőnév meghatározását a Tájnevek 5. pontjánál.) *Küpüs kút* – „A kert végén volt a Venice patakjánál" (S. Á. 181). „Gyilén düllő a liváda útig nyúlt a kicsi hidtól lefelé a küpüs kútnál düllő" (G. S. A. 8). *Küpüs kút* – „A kicsinyilaknál volt" (S. Á. 181). **Birtoklást kifejező kútnevek:** *Győrfi kútja* – „A Nagynyílba volt és Győrfi Jóska ásatta" (S. Á. 181). *Szabistán Ferenc kútja* – „Nagynyíli út mellett" (S. Á. 181). *Bíró Pista kútja* – „Alsómezőn" (S. Á. 181).

Víznevek

Folyónév: *Szucsáva* – „Folyó, aminek mellékrészeit kenderáztatásra használták. De lóúsztatásra, fürdőzésre is tiszta vize miatt igen alkalmas volt. Sok hal és rák volt benne. A legtöbb ember, aki szerette a halászatot itt kereste meg a mindennapi kenyerét" (S. Á. 181).

A *Szucsáva* (*Suceava*) folyónevet szlávos képzésmódúnak tartják, eredete vagy ukrán, jelentése akkor 'szivárog, nedvet ereszt, folyik'; vagy román, jelentése így a fekete bodzával lehet összefüggésben (FNESz.[4]).

Pataknevek: *Taploca-patak* – (L. a *Susorák/Susurák patakja* meghatározást is.) „A falu felső részén kiszáradt iszapos álló vízpocsolya. A Szucsáva áradásakor szokott a víz átömleni bele" (S. Á. 181). LŐRINCZ IMRE így számol be a patakról: „Ez a patak két nevet viselt. A Susorák a felső erdőbe eredt, amíg befolyt a vasútig, addig Susorák patak volt. A vasúttól kezdve, jobban mondva, a híd után, ahogy a vasút átment rajta, egy hatalmas kanyart kapott, és onnantól, amíg a Szucsávába bele nem folyt, Taploca pataknak nevezték" (L. I. öné. 44). MURÁDIN LÁSZLÓ *Csíktaplocá*-val kapcsolatban jegyzi meg, hogy a „*Taplocza* helységnév egy szláv eredetű magyar népi taploca 'hévízű forrás, sáros tócsa' jelentésű közszóból ered" (MURÁDIN 2003: 152). *Liváda-patak* – Az *Ódal* nevű dűlőtől északra volt (G. S. A. térkép). *Gëza* – Vízfolyás neve Istensegíts határában (L. I. népm. 371, 466). *Cibúj pataka* – „Ott voltak a legjobb iható forrás vizek" (S. Á. 181). *Halastó patakja* – „A harájicon volt" (S. Á. 181). GÁSPÁR SIMON ANTAL meghatározása szerint: „a vasuton küjel - (keletre) volt a Halastó és a Halastó patakja is" (G. S. A. 4). *Susorák* (*Susurák*) *patakja* – „A felső és az alsó erdőt választotta szét" (S. Á. 181). GÁSPÁR SIMON ANTAL további információkat is közöl: „A két erdő között ered a susurák-patak, a mejből a falun belől (nyúgatra) taplocza lesz, s bele fój a malom gellába... A susurák pataknál emelkedett a kopaczhegy" (G. S. A. 4–5). A román *susurą* szó jelentése 'csobog, csörgedez, susog, zizeg' (BAKOS 1991: 726), talán ebből származik a patak neve. *Vénice patakja* – „A Csürke útja három száz lépés s ott vége az útnak. Ott kezdödik a „vénicze" patakja a falu felé nyugatnak a vasútig s ott a vasút sánczába el enyészik" (G. S. A. 7). „Wolánsky idejében itt egy nagy pálinka főzde volt, s a főzde pontosan a küpüs kútnál volt megépítve. A patak vizében mosták tisztára a főzdéhez használt kellékeket" (S. Á. 181). Józseffalva helynevei között található egy *Vénice hegye* nevű terület, a névmagyarázat itt a következő: „A felső végében pálinkafőzde állt. Innen kaphatta a nevét. (Velnice – főzde)" (SEBESTYÉN 1989: 186). A román *vęlniță* szó jelentése 'pálinkafőzde, szeszfőzde' (BAKOS 1991: 805).

Tónevek: *Halastó* – (L. a *Halastó patakja* meghatározását.) *Tengerszem* – „A Kajtár András gödre és a Cibuj patakja között levő feneketlen tó" (S. Á. 181).

Egyéb: *Gella* (vagy *Malom gella*) – „Kiágazó rész a Szucsáva vizéből a malom és a ványoló részére, de egyben fürdőhely is" (S. Á. 181). GÁSPÁR SIMON ANTAL meghatározása szerint a *Malom-Gella* malomárok, és a *Taploca-patak* folyik bele a *Malom-Gellá*ba Szőts Anti malmánál (G. S. A. 4–5). A jugoszláviai székelyek tájszavainak jegyzékében előfordul egy *gerla* alak, melynek 'patak', illetve 'csatorna' a jelentése (1980: 29), PENAVIN OLGA ezt a szót a román *gîrlă* 'patak, csatorna' jelentésű szóval azonosítja (1980: 639). Hadikfalván is volt egy *Gerla* nevű terület, amely a *Csobot Malom* és *Króft malma* között, a *Szucsáva folyó*-val párhuzamosan haladt (SEBESTYÉN 1989: 36). Megjegyzem, hogy ismeretes egy magyarországi *Gella-patak*, amely *Bakonybél*-nél bal felől a *Gerencé*be ömlik (FNESz.[4]). *Komasziget* – „A Szucsáva falu közelében levő részén a folyónak egy kétfelé ágazó része volt" (S. Á. 181). Lőrincz Imre beszámolója szerint nevét 1917-ben kapta, amikor a magyar és az orosz katonák között fegyverszünet volt, és ezen a területen barátkoztak egymással (S. Á. 181–2).

Ványoló – (L. a *Gella* meghatározást is.) A *ványol* szó jelentése 'gyapjúszövetet tömörít, kallóz vagy bőrt feldolgozáskor mechanikai gyúrással puhít' (ÉKsz.).

A név a víz folyását nevezi meg: *Súgó* – A *Szucsáva* egyik része, gyorsan folyó szakasz volt (S. Á. 181). A bukovinai székely népmesékben is felbukkan a *súgó víz*, jelentése 'sebes folyású, erős sodrású víz' (L. I. népm. 400, 475). SZINNYEI JÓZSEF székelyföldi adatai szerint a *suga, sugó, súgó* 'sekély, de sebes folyású hely a folyóban' (MTsz.). *Álován* – „Álló víz" (S. Á. 181). *Állovány* alakban a szó jelentése lehet: 'víz mélye' (MTsz.), vagy 'állóvíz' (ÚMTsz. 1992: 202). *Sürülő vagy Gübe* – „Ide nem lehetett bele menni, mert könnyen bele lehetett fulladni" (S. Á. 181). A bukovinai székelyek nyelvjárásában a *sirül* vagy *serül* szó 'forog, fordul' jelentésben használatos (SEBESTYÉN 1983: 346; 1986: 475; PENAVIN–MATIJEVICS 1980: 72), a *serülő* főnévnek 'kanyar' jelentése van (PENAVIN–MATIJEVICS 1980: 71). SZINNYEI JÓZSEF székelyföldi adata a *sürülködik* szó, jelentése 'összeszorul, tömörül' (MTsz.). A LŐRINCZ IMRE által elmondott mesében a *gübe* az a hely a Szucsáva folyóban, ahol a legmélyebb a víz (L. I. népm. 370). A népmesék után található szójegyzékben a *güb* szó jelentése 'a vízmederben levő gödör, mélyedés' (SEBESTYÉN 1986: 466). A *gübe* szó a PENAVIN OLGA és MATIJEVICS LAJOS által összeállított „Székely szójegyzék"-ben is szerepel, jelentése 'mélyedés, gödröcske, a féltojás haja' (1980: 30). Az ÚMTsz. adatai szerint a *gübe* szónak 'mély víz' illetve 'nagy állóvíz' jelentése is van (Csík megyei, illetve gyimesbükki adatok).

Források

B. (H.) I. = BRENGYÁN (HADIKFALVI) ISTVÁN 1989. In: *A bukovinai székelység tegnap és ma.* Szerk. SEBESTYÉN ÁDÁM. Szekszárd.
G. S. A. = GÁSPÁR SIMON ANTAL 1986. *Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegíts.* Budapest.
L. I. népm. = LŐRINCZ IMRE (népmeséi) 1986. In: *Bukovinai székely népmesék* 4. Szerk. SEBESTYÉN ÁDÁM. 365–407.
L. I. öné. = LŐRINCZ IMRE (önéletírása) 1986. *A bukovinai Istensegítstől a völgységi Majosig.* Budapest.
S. Á. = SEBESTYÉN ÁDÁM 1989. *A bukovinai székelység tegnap és ma.* Szekszárd.

Irodalom

BAKOS FERENC 1961. *Román–magyar szótár*. Budapest.
BAKOS FERENC 1991. *Román–magyar kéziszótár*. Budapest.
FOKI IBOLYA – SOLYMÁR IMRE – SZŐTS ZOLTÁN 2000. *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához*. Szekszárd.
HOFFMANN ISTVÁN 1993. A helynevek szerkezeti elemzése. *Magyar Nyelvjárások* 11–44.
MURÁDIN LÁSZLÓ 2003. *Utak és nevek.* Budapest.
PENAVIN OLGA – MATIJEVICS LAJOS 1980. *Székely szójegyzék*. Újvidék.
PENAVIN OLGA 1980. *Román jövevényszavak a jugoszláviai székelyek nyelvében.* NytudÉrt. 104. Budapest.
SÁNTHA ALAJOS 1942. *Bukovinai magyarok*. Kolozsvár.
SEBESTYÉN ÁDÁM 1986. *Bukovinai székely népmesék* 4. Szekszárd.

PÁL HELÉN

HELÉN PÁL, **Place-names of village Istensegíts**

Istensegíts was a Hungarian settlement in Bukovina (Rumania) between 1777 and 1941. Most of its former inhabitants now live in Hungary and in many other places around the world. The author groups the place-names of the former village according to the following system: names of parts of the village, names of cemeteries, names of streets and street parts, names of buildings, regional names, names of wells in the field, and names of bodies of water. As the Székelys of Bukovina had been surrounded by a foreign language for a long period of time, not only their dialect, but also their place-names had been affected by the Rumanian language. As a result, most categories mentioned above contain words of Rumanian origin. The place-names also demonstrate dialectal features, made evident in the article by the phonetic recordings of the names.

AKLI HELYNEVEI

Akli (Klinove, ma Okli) az egykori Ugocsa vármegye délnyugati mocsaras részére települt falu. Nevének előfordulási alakjai: *Okly*, *Akly* (SZABÓ 1937: 271–5, l. még CSÁNKI 1: 431). Népi neve: *Öregakli*. (Az *Öreg*- előtag a település régmúltjára utal a többi *Akli*-tagú településsel szemben; a szomszédos Újakli és Aklihegy [ill. Gyula] valószínűleg – l. alább a Gyula irányában való „törést" – e község területéből szakadtak ki.)

LIZANEC PÉTER a kárpátaljai települések történelmi nevének visszaállítása kapcsán szól Akliról. Annak illusztrálására említi, hogy mennyire nem fedi több esetben a valóságot némely község hivatalos neve. „1323-ban *Okly*, 1396-ban *Akli*, 1564-ben *Akly*, az 1773, 1806, 1910-es évekből datálható okmányokban *Akli* a község neve. 1946 óta viszont *Klinove* a falu neve. Pedig az *Akli* név szláv eredetű, jelentése: körülkerített hely. Jelenleg mégis más nevet visel, melynek semmi köze sincs az eredetihez" (LIZANEC 1991: 412). Mára (2002-től) a település hivatalos (ukrán) kiírása az *Окли*, amelyben a magyar elnevezés lelhető fel, így már fedi a – történelmi – valóságot. A településnév eredetét SZABÓ ISTVÁN az EtSz.-ben feltüntetett *akol* főnév származékának tekinti. Az *akol* alakjai: *akol*, *akla*, *akli* (EtSz.). KISS LAJOS az *Aklipuszta* szócikkben szól a településnévben fellelhető *Akli* előtagról: „a magyar *akol* '*karám*, *ól*' fn.-vel, illetőleg annak *-i* képzős származékával azonos. Felmerült az a gondolat is, hogy a hn.-i használatú *akol*-nak nem 'karám, ól', hanem 'kerek erdő'-féle az értelme" (FNESz.[4]).

1323-ban tűnik fel először írásos említésben, előbb semmi nyoma, mintha a falu az előző században keletkezett volna (SZABÓ 1937: 271–5). Körülbelül egy századig az Akly család birtoka, majd kihalta után másoké, s végül a Gyulay családé. Lakossága mindvégig színmagyar. A község népének elszigeteltsége leginkább északkeleti határa, a később mellé települt Gyula irányában törik meg. Ez azzal magyarázható, hogy a 14. század közepe táján keletkezett Gyula határának egy része Akliéból szakadt ki, amire az Akli és Feketeardó között 1337-es megvont határ leírásából lehet következtetni (uo.).

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a falu lakossága körülbelül 365 fő. Nagy többségben református felekezetű, csak református temploma van. Nevetlenfalu köz-